

späten Trobadors und entfacht darüber hinaus die Neugier an einem ganzen literarischen Betätigungsfeld. ■

■ Julian Brock, Ruhr-Universität Bochum, Romanisches Seminar, Universitätsstr. 150, D-44780 Bochum <julian.brock@rub.de>.

■ Josep Gifreu: *El català a l'espai de comunicació. El procés de normalització de la llengua als mitjà (1976–2013)* (Aldea Global; 29). Bellaterra / Barcelona / Castelló de la Plana / València: Universitat Autònoma de Barcelona / Universitat Pompeu Fabra / Universitat Jaume I / Universitat de València, 2014. 272 pàgs. ISBN 978-843-7092-92-8.

La fi de la lectura d'aquest volum no deixa lloc a dubtes: el compromís que l'autor assumeix en aquest treball l'acompleix amb escreix. A *El català a l'espai de comunicació. El procés de normalització de la llengua als mitjà (1976–2013)*, el lector no només pot fer una exhaustiva revisió del procés de normalització del català en el període de finals del XX i els primers compassos del XXI sinó que trobarà una aproximació panoràmica a les polítiques sobre la llengua i els mitjans de comunicació i els corresponents processos d'estandarització, tant en els mitjà tradicionals com en els nous mitjà. Tot des d'una visió crítica del procés de construcció de l'espai de comunicació del català.

El període abordat va des del 1976 al 2013. El punt de partida coincideix amb l'inici a Espanya del pas de la dictadura, que havia mort al llit el novembre del 1975, al règim democràtic de la monarquia parlamentària, la denominada *Transició*, darrerament objecte de debat i de revisió. I conclou el 2013 en plena eclosió del moviment popular sobiranista a Catalunya. Durant aquest període, l'autor fa simultàniament un repàs a les polítiques de normalització de la llengua i la seua projecció en el camp de la comunicació dels mitjà en català. Un redreçament que comença amb l'aparició del diari *Avui* el 1976 i acaba amb alguns fets emblemàtics com ara l'aparició del diari *Ara* (2010), la versió en català de *La Vanguardia* (2011), el reconeixement internacional del domini .cat o els 400.000 articles que la *Viquipèdia* catalana contenia el 2013 (més de 470.000 en el moment de redactar aquesta ressenya). Tot això emmarcat en la revolució que ha representat *Internet* en general i específicament en els àmbits de la comunicació, la cultura i la llengua, sobre els quals se centra aquest treball de prospectiva.

A més del vector temporal, hi ha l'espacial. I aquest és la “comunitat de cultura” dels Països Catalans, segons la denominació recollida en el manifest del Congrés de Cultura Catalana (CCC) celebrat a Barcelona el 1977. Això planteja distorsions en dos de les línies de treball i reflexió, aspectes sobre els quals l'autor adverteix el lector, com són: que el focus d'atenció es desplaça majoritàriament al Principat més que no pas a altres territoris per la rellevància del procés de normalització i per l'existència de documentació més sistemàtica, entre altres raons; i que el mapa tradicional del domini lingüístic s'ha vist alterat per l'expansió del català en l'espai virtual d'Internet, el que al capdavant s'ha demostrat com una oportunitat per a superar fronteres polítiques i administratives, malgrat les dificultats que això planteja per a la recerca. Altres dificultats per a l'anàlisi i avaluació de l'estat de la llengua en els mèdia tenen a veure amb l'inexistència o les mancances de dades estadístiques o registrals globals que permeten una comparació ponderada entre països o períodes històrics.

■ Llengua, poder i comunicació

El supòsit de què parteix l'autor en aquest treball és que “llengua, poder i comunicació conformen al segle XXI la tríada àuria que determinarà la supervivència i sostenibilitat de les cultures nacionals en un món global” (p. 18). Dit d'un altra manera, sense un espai de comunicació propi, políticament reconegut i socialment institucionalitzat, la plena normalització del català no serà possible. Per tirar endavant el seu programa, Gifreu adopta el registre de l'assaig històric cultural i la crònica política, el que ve a ser una bona síntesi de la trajectòria intel·lectual de l'autor que aplega, d'una banda, una intensa activitat acadèmica i investigadora però, també, una constant producció com a articulista de premsa, conreada, entre altres capçaleres, a *Avui*, *El Punt-Avui* i *El Temps* mitjançant un periodisme fonamentalment d'idees. Això si, sempre atent al flux informatiu i als debats que es produeixen a l'espai comú del català. Aquest bagatge es projecta en la prosa àgil i fluïda amb què està escrit el llibre, el que permet pal·liar l'efecte provocat per l'allau de dades i referències documentals tan abundoses en un treball d'aquests característiques.

El llibre està estructurat, a banda del pròleg que signa Isidor Marí i de la introducció, en 7 capítols, en el darrer dels quals l'autor fa una mena de balanç on enumera algunes de les llums i de les ombres del català en l'espai de comunicació en el període acotat, per a acabar amb una relació dels reptes del català en el nou espai de comunicació que sorgeix amb Internet.

A més, el llibre es tanca amb una bibliografia extensa que dóna una idea prou aproximada del caràcter multidisciplinar de la recerca. Aquest inventari de referències majoritàriament bibliogràfiques, però també d'articles i d'informes, té un valor remarcable tant per a aquells interessats en aspectes relacionats amb l'ús social de la llengua com per a aquells que estiguen decidits a resseguir alguna de les diverses línies de recerca en comunicació que Gifreu va suggerir al llarg de l'obra, en particular els autors de treballs de fi de grau i de tesis doctorals.

En el primer capítol, l'autor planteja un estat de la qüestió pel que fa a les relacions entre llengua i espai de comunicació, un debat que vincula la supervivència de les llengües de grups minoritaris a la preservació de la cultura nacional en un marc de polítiques de protecció que considera com a prioritària la potenciació d'un espai propi de la comunicació d'interès públic. La tesi és que "l'accés d'una comunitat lingüística a la plena normalització de la seva llengua requereix disposar d'un espai de comunicació en llengua pròpia, políticament reconegut, socialment institucionalitzat i funcionalment apte per a tots els serveis de comunicació en l'era global digital" (p. 25). Per a això, l'autor es deté en com les institucions internacionals i europees han tractat el reconeixement dels drets lingüístics, tot centrant-se en l'estudi dels mitjàs des de la sociolingüística i en el concepte d'espai de comunicació que havia delimitat en els anys 90 en *Construir l'espai català de comunicació* (Gifreu & Corominas, 1991)¹ i que implicava la consideració d'un territori, d'una comunitat de llengua i cultura, d'una història particular i d'un poder polític concret.

En el capítol 2 s'ofereix una síntesi de la recerca específica en el àmbits de les polítiques de comunicació, en l'ús del català i en l'estandarització i la fixació de models de llengua per als mitjàs fetats durant el període analitzat. En el següent capítol es fa un repàs a les polítiques de la llengua que han incidit en el procés de normalització del català a l'ecosistema dels mitjàs en els territoris de parla catalana, en el marc de les polítiques desenvolupades a l'Estat Espanyol des de la Constitució del 1978, i de forma específica en la regulació de la ràdio i la televisió, en les polítiques lingüístiques de cada autonomia en relació amb l'ús del català als mitjàs i les polítiques de foment de la llengua als diversos mitjàs.

En els capítols 4 i 5 es fa una crònica de la progressió del català en tot l'ecosistema mediàtic. Tant en els mitjàs tradicionals (premsa, ràdio, tele-

1 Gifreu, J. (Director) / Corominas, M. (Coordinació) (1991): *Construir l'espai català de comunicació*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Centre d'Investigació de la Comunicació.

visió, producció audiovisual) com en els nous mitjans desenvolupats amb la irrupció de la xarxa Internet. En el capítol 6 s'aborda el debat i les propostes d'un model referencial d'estàndard per a les noves realitats dels mitjans orals i audiovisuals que operen en el ciberespai. L'autor es deté en els processos de normalització i estandarització impulsats per l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (IIFV), l'Acadèmia Valenciana de la Llengua i la Secció Filològica de l'IEC, com també en les primeres demandes d'un model de llengua per als mitjans recollides en el Congrés de Cultura Catalana (1975-1977) i en el Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1986). També s'atura en els debats, sorgits durant els anys 80, entre *lights* i *heavies*, les reverberacions dels quals, atenuades, es perllongaren al llarg de les dècades següents. Com també ho fa en la llengua oral per als mitjans audiovisuals, amb els models impulsats a Catalunya Ràdio i TV3 i a la Ràdio Televisió Valenciana (RTVV) i les propostes de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), a més de recollir altres proposicions específiques per a diferents mitjans recollides en els respectius llibres d'estil.

■ Balanç i reptes

En el darrer capítol, el 7, es fa el balanç del català a l'espai de comunicació. Abans, però, es fa un repàs a la particular progressió i normalització del català en l'espai públic i en els mitjans de masses en el període analitzat: de l'etapa del "maximalisme ingenu", prèvia a l'aprovació de la Constitució de 1978, al "replegament estratègic" posterior. Un període de "progressió irregular, però continuada", de "llums i d'ombres", com el qualifica l'autor, amb una clara divisió entre les pràctiques de comunicació de base analògica i territorial i les de la comunicació digital en xarxa. En síntesi, com constata Gifreu, "els avenços i les frustracions derivades d'unes polítiques en pugna entre les opressives d'uns governs estatals inflexibles i les proactives d'alguns governs autonòmics i de cert activisme popular formen part ja d'aquesta història de visibilitat creixent del català en l'ecosistema dels mitjans i de les noves plataformes multimèdia" (p. 220).

En aquest mateix capítol, finalment, l'autor analitza els reptes de futur amb què s'enfronta el català en el marc de la xarxa Internet, el nou espai de comunicació. Al capdavant, una amenaça per a les llengües i cultures minoritàries o minoritzades però també una excel·lent oportunitat per a desfer-se'n de les cotilles que les constrenyen. Sobretot, un cop constades les dificultats dels mitjans tradicionals per superar les barreres polítiques i administratives, derivades d'un model fortament territorialitzat pel marc auto-

nòmic i el suprapoder de l'Estat. Des d'aquesta perspectiva, Gifreu remarca entre altres virtuts del ciberespai el fet que internet obliga a repensar les fronteres polítiques i administratives al temps que n'erigeix de noves, com també el fet que la xarxa democratitza el poder d'edició i de publicació, el que ha comportat una explosió d'intervencions expressives, informatives i opinatives des de tots els àmbits de la societat i del territori de l'espai comú del català arreu del món. El repte per al català en aquest nou espai de comunicació, assenyala Gifreu, és “com garantir la seva presència i multifuncionalitat en l'oferta de continguts en les diverses plataformes. Tal i com evolucionava el sistema de comunicació, sobretot en l'entorn 2.0 i la proliferació de dispositius mòbils d'alta eficiència, el repte central per a una llengua i cultura de rang mitjà com la catalana serà la producció, edició i difusió de continguts aptes per competir en la xarxa: especialment, de continguts audiovisuals, multimèdia i interactius, que són el que més valoraran els nadius digitals” (p. 229). En síntesi, Gifreu ens acosta amb aquest treball la història de la progressió i normalització del català en l'espai públic i en els mitjans de comunicació de masses, especialment en la premsa, la ràdio i la televisió però també a la xarxa Internet. Un trajecte de vora quaranta anys (1975–2013) que, com afirma aquest autor, “no ha estat un passeig triomfal, ni ha avançat arreu amb el determini i la coherència esperats” (p. 216). N'és una mostra la fractura entre els diferents ecosistemes dels territoris històrics del català provocada, d'una banda, per les polítiques hostils exercides per l'Estat (espanyol i francès) i, de l'altra, per les polítiques dels governs autonòmics que amb la gestió irresponsable dels espais assolits han llastrat la consolidació d'un espai de comunicació normalitzat. En aquest sentit són paradigmàtics els governs del Partit Popular al País Valencià (1995–2015) i les Illes (1983–1999, 2003–2007 i 2011–2015), i la seua consideració de la llengua des de la perspectiva educativa, en la recepció de TV3 i Catalunya Ràdio o en la gestió del servei públic de ràdio i televisió que té en el tancament el 29 de novembre del 2013 de RTVV, probablement, l'exemple més paradigmàtic i vergonyós. Malgrat tot, Gifreu es mostra confiat amb les possibilitats del ciberespai per a escapolir-se de les escomeses, almenys d'algunes, d'aquestes polítiques. “Tanmateix, –conclou– amb zones de llum i d'ombra, la progressió cap a la plena consolidació d'un espai català de comunicació s'ha vist en part reafirmada amb la irrupció de l'era digital” (p. 216).

Per acabar, cal remarcar que aquest treball té, a més a més, un valor afegit ja que representa una continuïtat amb un treball anterior, adés esmentat, del mateix autor. Fa més de vint anys, aquest va dirigir una recerca

amb equips a Catalunya, el País Valencià, les Illes, Andorra, L'Alguer, la Franja d'Aragó i Catalunya Nord que va donar entre els seus fruits un voluminós treball i un llibre: *Construir l'espai català de comunicació*, un treball realitzat durant els anys 1989-1990 que ni inaugurava ni cloïa el debat sobre la qüestió, ja que hi havia algunes experiències recents, però posava ordre en el debat i avaluava la qüestió. I sobretot, oferia unes bases de diagnòstic global sobre l'estat aleshores de la comunicació i la cultura de marca catalana. També feia una avaluació prospectiva sobre el tipus de dinàmica que podria resultar més favorable per a la salvaguarda i potenciació de la identitat comuna. D'una banda (Capítol 6), es detenia en les polítiques a promoure per al conjunt de l'àrea, per al marc europeu i per a les comunitats o regions de l'àrea. També feia una valoració de les perspectives d'acció, tant polítiques com comunicatives, i proposava estratègies i recomanacions en distints àmbits (institucional, de la llengua i els mitjans, socio-econòmic, audio-visual i telecomunicacions i telemàtica), al temps que oferia un quadre d'actuacions prioritàries (Capítol 7).

I una coda final. En el context de l'àmbit de producció de la recerca no deixa de ser significatiu que aquest darrer treball de J. Grifreu haja estat publicat en la col·lecció *Aldea global* que editen conjuntament les universitats Autònoma i Pompeu Fabra de Barcelona, la UJI de Castelló i la Universitat de València. A poc a poc, *Aldea global* ha anat fent-se un lloc de referència en l'àmbit de les ciències de la comunicació, el que d'una banda posa de manifest la importància que aquesta disciplina ha assolit en els darrers temps, però també l'impuls que els camps de recerca que aglutina aquesta àrea de coneixement té a hores d'ara en l'àmbit universitari català. La darrera aportació de Josep Gifreu és d'una rellevància manifesta. ■

- Nel·lo Pellisser i Rossell, Universitat de València, Departament de Teoria dels Llenguatges i Ciències de la Comunicació, Av. Blasco Ibáñez, 32, E-46010 València, <Manuel.Pellicer@uv.es>.

- Joaquim Arnau (ed.): *Reviving Catalan at School: Challenges and instructional approaches*. Bristol / Buffalo / Toronto: Multilingual Matters, 2013. 216 pàgs. ISBN 978-1-783-09024-2.

En les darreres dècades, els models i les polítiques lingüístiques en l'àmbit de l'educació s'han desenvolupat de manera substancialment diferent en cadascun dels territoris del domini lingüístic del català. Joaquim Arnau, professor emèrit al Departament de Psicologia Evolutiva i de l'Educació de